

Tóth Anikó Nikolett¹

A MAGYAR NYELV OKTATÁSA ÉSZTORSZÁGBAN A KEZDETEKTŐL NAPJAINKIG

Abstract

The present paper aims to provide a detailed portrayal of the history of Hungarian Studies and the current situation of Hungarian language teaching in Estonia. One of the northern strongholds of Hungarian Studies is the University of Tartu, established in 1632. Here, several generations of Estonians learned to speak excellent Hungarian, and some prominent persons became renowned scholars of the Hungarian language.

The history of Hungarian language teaching in Tartu may be divided into three periods according to whether a Department of Hungarian Language existed or not, and if yes, in what form. Historical events – the Second World War and the Soviet occupation in particular – had a strong effect on this temporal division. The period of the first Hungarian Department began with the election of Elemér Virányi in 1923 and ended with the Soviet invasion in 1941. During this period, two Hungarian language instructors – József Györke and Jenő Fazekas – worked in Tartu. In the subsequent period (from 1944 to 1990), the invitation of Hungarian language instructors was not possible (although students who wished to learn Hungarian had the opportunity to do so). Finally, the period of official Hungarian instructorship began in 1994 and continues up to the present.

In conclusion, it can be said that Hungarian language teaching in Estonia – primarily meaning language teaching at the Hungarian Studies course of the University of Tartu – has an event- and colourful past, it provides an exceptional opportunity for those wishing to learn Hungarian in Estonia, and it constitutes a very special part of Hungarian Studies in the world.

Keywords: *Hungarian language teaching in Estonia, Hungarian as a Foreign Language*

Kulcsszavak: *magyar nyelvtanítás Észtországban, magyar mint idegen nyelv*

1. Bevezetés

Dolgozatomban igyekszem részletesen bemutatni az észtországi hungarológia történetét és a magyaroctatás mai helyzetét. Az eddigi szakirodalom elsősorban

---

¹Tóth Anikó Nikolett PhD-hallgató, Debreceni Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola; anikonikolett@gmail.com

személyes tapasztalatokra, valamint a két világháború közötti lektorok és más kiemelkedő oktatók feljegyzéseire, ill. a korabeli hivatalos iratokra és levelezésekre támaszkodik. Elsődleges forrásuk Csekey István 1928-ban megjelent *Északi íráások* című műve, amely a szerző válogatott cikkeit tartalmazza. Az észtországi magyartanításban meghatározó szerepet játszó tartui tanszék történetével foglalkozó eddigi legalaposabb tanulmány Tõnu Seilenthal (2003) nevéhez fűződik. Az eddig megjelent tanulmányok több témakörből kerültek ki, és érintik többek között a két nép közötti kulturális (Kimmel 1987; Fülel-Szántó 1994; Gustavson 1994, Loodus 1994; Sepp 1994; Tóth 1994; Bereczki 2004a, 2004b; Egey 2010) és diplomáciai kapcsolatokat (Arumäe 1994; Jávorszky 2001a), valamint a magyarságtudomány helyzetét (Lengyel Tóth 2003; Sinimets 2003) és a tartui hungarológiai főszak létrejöttét (Pomozi 1995, 1996). A legtöbb írás elsősorban a Tartui Egyetemhez kötődik, a magyarktatás kialakulásáról publikált többek között Pomozi 1993; Nurk–Seilenthal 1995, 1998; Seilenthal 1997; a lektorátus történetével foglalkozik Mesipuu 1997; Árpás 1998 és Sepp 1998; az ész-t-magyar lexikográfiával és nyelvkönyvekkel kapcsolatban bővebben Tóth A. 2013, 2014.

Pár évvel ezelőtt módomban nyílt a tartui Nemzeti Levéltárban (Rahvusarhiiv, Tartu Maa-Arhiiv) kutatómunkát végezni. A forrásként felhasznált leveleket a levéltári jelzés alapján jelöltem, illetve néhány fontosabb iratot mellékletként csatoltam. Felhasználtam továbbá a tanszék által a rendelkezésemre bocsátott adatokat, hivatalos tanterveket, tantárgyleírásokat; utóbbiak hozzáférhetőek az egyetem tanulmányi rendszerében (ÕIS: Õppeinfosüsteem) is². A jelenlegi oktatási munka feltérképezéséhez az érintettek szóbeli közléseire, valamint a velük folytatott levelezésre támaszkodtam.

2. A magyar–ész-t kapcsolatok rövid áttekintése

Az ész-t nép soha nem hódított, nem vált nagyhatalommá, európai mértékben mérve nem „csináltak történelmet”. Ez a kicsivel több, mint egymillió fős nép Európa egyik legrégebben, több ezer éve egy helyben élő népe. Határnép, mert – akárcsak Magyarország – a Nyugat és Kelet közötti mezsgye metszéspontján helyezkedik el, átélve és túlélve számos csatát és háborút (Bereczki–Bereczki 1992: 85).

Magyarországnak a balti államok közül egyértelműen Észtországgal a legerősebb a kapcsolata, ezt elsősorban a nyelvrokonság eszméje indokolja (ugyanakkor a finn–magyar kötelékekhez képest az ész-ttel való kapcsolatfenntartás mindig is háttérbe szorult). Az ész-t–magyar kapcsolat a huszadik század eleje óta markánsan és folyamatosan jelen van a két nép életében, s ha külső körülmények ideiglenesen meg is szakították, később mindig helyreálltak és erősebbek lettek, mint korábban valaha.

Thea Sepp felosztása alapján (1994: 101–109) az ész-t–magyar kapcsolatokat öt korszakra oszthatjuk:

---

² Ld. <https://www.is.ut.ee/pls/ois>

a) Az első korszak a „teljes tudatlanság” időszaka. Ez a két nép közötti esetleges, véletlenszerű, egy-egy személyhez kapcsolódó kapcsolatok kora, a kezdetektől a 18. század végéig. Az észtekkel való korai összeköttetésekre kevés adatot találunk. Ennek elsősorban földrajzi és gazdasági okai vannak, mivel a messzi északon élő észtek nem kerültek bele a nagy európai körforgásba.

A 16. század fontos magyar személyisége Báthory István erdélyi fejedelem, aki lengyel királlyá koronázásakor megfogadta Lívföld visszaszerzését. 1579 és 1581 között három sikeres hadjáratot indított, s végül visszaszorította Rettegett Iván cár seregeit. Meglehetően Báthory személyesen sosem járt az északi vidéken, azonban kulturális tevékenysége meghatározó volt az észtek életében. Hódításai után a magyar–észti művelődéstörténet új fordulatot vett: Báthory megalapította a tartui jezsuita kollégiumot és fordítói szemináriumot 1583-ban. Ez az első magasabb fokú iskolai intézmény észti területen. Pomozi Péter (1998: 47) éppen ezért ezt az évszámot tekinti az észti és magyar kulturális kapcsolatok kezdetének.

Ezt követően az 1632-ben, már svédek által alapított egyetemen magyar diákok is felbukkantak. Pomozi (1998: 47–48) kutatásaiból kiderül, hogy az egyetem anyakönyve szerint az 1640-es években három erdélyi és egy felső-magyarországi evangélikus teológus tanult az Academia Gustavianán. 1690 és 1710 között számos erdélyi szász és egy magyar hallgató fordult meg az egyetemen. 1710-ben megszűnt a cári csapatok elől Párnuba menekített svéd egyetem, ennek következtében elmaradtak az erdélyi és a felvidéki vándordiákok.

b) A második korszak kezdetét Sajnovics János és Gyarmathy Sámuel munkássága fémjelzi: meghatározóvá válik a nyelvrokonság eszméje, ezáltal a két nép közötti kapcsolat teljesen új színben tűnik fel. A 19. század közepétől a közemberek számára is egyre ismertebbé válik a két nyelv közötti rokonság, amit az 1848–49-es magyar szabadságharcban részt vett észti katonák elbeszélései is erősítenek (Medijainen 2001: 10).

Megélénkült a nyelvészek érdeklődése is, olyan személyek kerültek kapcsolatban az észti nyelvvel, illetve az észti kultúrával, mint Reguly Antal, Budenz József és Hunfalvy Pál, aki 1871-ben *Utazás a Balt-tenger vidékein* című kétkötetes művében írta meg körutazásának történetét. Az észti–magyar kapcsolatokat rendkívül sokoldalúan szolgálta az 1910-ben, Budapesten alapított Turáni Társaság, illetve a *Turán* című folyóirat, amelyben számos, a két nép és nyelv közös történetét érintő cikk jelent meg. Fontos kiemelni ebből az időszakból Bán Aladár (1871–1960) költő és irodalomtörténész munkásságát, aki a Turáni Társaság aktív tagja, majd alelnöke volt, a Finn–Észti Intézet vezetője, valamint 1921–1936 között a *Turán* folyóirat szerkesztője volt. Neki köszönhető az észti nemzeti eposznak, a *Kalevipoegnek* első magyar fordítása, továbbá jelentős szerepet töltött be a finnugor kultúrkongresszusok létrejöttében. Nevéhez öt kongresszus (Helsinki, Tallinn, Budapest, Helsinki, Tallinn) szervezői, ill. társelnöki tisztsége fűződik. A későbbiekben többek között olyan személyek is publikáltak a folyóiratban, mint Virányi Elemér és Csekey István, akik a Tartui Egyetem magyaroktatásában, illetve a magyar kultúra észtiországi megismertetésében aktívan részt vettek.

c) 1918. február 24-én Észtország kinyilvánította függetlenségét, majd egy évvel később a Tartui Egyetem újra megnyitotta kapuit, s történetében először az észti lett az oktatás hivatalos nyelve (Seilenthal 1997: 185). A második világháború kezdetéig tartó harmadik korszak a kapcsolatok kiteljesedésének időszaka, ekkor kezdett el magyar anyanyelvi lektor dolgozni a Tartui Egyetemen, s jelentősen megnőtt a magyarról észtre fordított szépirodalmi művek száma is. Az 1930-as évek elejétől minden év október harmadik hetében a finnek, észtek és a magyarok közösen ünnepelték meg a finnugor rokon nyelvek napjait, s ebből az alkalomból tömegméretű finnugor kulturális (közművelődési) kongresszusokra is sor került az érintett országok képviselőinek részvételével (Tóth 1994: 110).

Magyarország 1921-ben ismerte el a függetlenné vált Észti Köztársaságot, és 1923-ban követséget nyitott Tallinnban (a finnországi képviselőt is innen látták el 1928-ig). Ezt hosszabb procedúra előzte meg, mert nehezen tudták eldönteni, hol hozzák létre a baltikumi területekkel való kapcsolattartás központját. Jungerth Mihály 1921. július 5-én, Rigában kelt levelében négy lehetőséget említ meg: a stockholmi, varsói vagy berlini követségekre bízzák a baltikumi területek diplomáciai feladatait, vagy önálló diplomáciai képviselőt állítanak fel. Utóbbi mellett szólt a földrajzi közelség, valamint a felsorolt követségek nagyfokú leterheltsége. Az önálló baltikumi képviselő ugyanakkor rigai és tallinni székhellyel is megoldható lett volna. Jungerth szerint Tallinn mellett szólt „a rokoni kapcsolat és a két állam közötti baráti viszony” (Martonyi 2001: 3; Jungerth Mihály levele Bánffy külügyminiszterhez: Jávorszky 2001a: 50–52).

A követség székhelye 1928-ban – sajnos ma már megfejtethetlen okok miatt – mégis Helsinkibe került át, s az 1940-es szovjet megszállásig onnan intézték az észti ügyeket is. A megszállással megszűnt Észtország szuverenitása, ennek következtében a két nép közötti diplomáciai kapcsolatok megszakadtak, és mintegy 50 évig szüneteltek (Jávorszky 2001b: 38). 1941-ben megszűnt a Tartui Egyetemen a magyar lektorátus (ez csak 1994-ben állt helyre).

d) A negyedik korszakból kevés eseményt rögzíthetünk. 1939–1945 között 25%-kal csökkent az ország lakossága; az észtek külföldi kapcsolatai szinte teljesen elhaltak; a szovjetrendszer ellehetetlenítette az észti önállóság minden formáját. Könyveket semmisítettek meg, köztük minden elérhető tankönyvet (Bereczki–Bereczki 1992: 89). Valószínűleg ennek esett áldozatul Felix Oinas és Fazekas Jenő készülő, 1000 oldalasra tervezett magyar–észti nagyszótárának kézírata is.

A II. világháború után a kárpátaljai magyarok felsőoktatási tanulmányait jelentősen megnehezítette, hogy a felvételi vizsgát csak az adott ország nyelvén (azaz oroszul) tehették le, ilyen módon is akadályozva továbbtanulásukat. Azonban a Tartui Egyetem lehetővé tette számukra a magyar nyelvű felvételi vizsgát, ennek köszönhetően jelentős számban kerültek Tartuba magyarok. Az ekkor idekerültek egy része végleg Észtországban telepedett le, és sokan részt vettek a magyaroktatásban a finnugor tanszéken, enyhítve ezzel az anyanyelvű lektorok hiányát.

Az 1970-es, 1980-as években a hivatalos ügyeket Moszkván keresztül intézték. Közvetlen kapcsolat csak az úgynevezett testvérvárosi keretben jöhetett létre, leginkább

kulturális területeken. A legaktívabb együttműködés Szolnok és Tallinn, ill. Veszprém és Tartu között működött. Jó kapcsolatok alakultak ki a zene- és színházművészet, illetve az irodalom terén (bővebben lásd Tóth 1994).

e) Az ötödik korszakot 1989-től napjainkig szokás datálni. Szorosabb kapcsolatok kialakítására már 1988-tól lehetőség nyílt, mivel a Szovjetunió szövetséges köztársaságai megkapták az önálló nemzetközi kapcsolatfelvétel jogát. Már abban az évben kulturális delegáció járt Magyarországon; közvetlen együttműködési szerződést kötött a Magyar Képző- és Iparművészeti Szövetség és az Észt Képzőművész Szövetség, majd 1989-ben Tallinnban Vasarely-kiállításra került sor, és egyúttal Tallinnban megalapították az Észt–Magyar Társaságot és a Munkácsy Mihály Észtországi Magyar Kulturális Egyesületet.

A szovjetrendszer végnapjaiban egyre erősebbé vált a két ország közötti kulturális és tudományos kapcsolat, de az igazi fordulat Észtország függetlenségének a kikiáltásával (1991. augusztus 20.) következett be. A diplomáciai kapcsolatok újrafelvételére már 1991. szeptember 2-án sor került Budapesten, a három balti külügyminiszter közös magyarországi látogatásának alkalmával. Észtország 2001 végéig bécsi nagykövétét akkreditálta hazánkba, miközben 1999-ben ideiglenes ügyvivő irányításával megnyílt a budapesti észti nagykövetség, amelynek vezetését 2001 decemberében nagykövetségi szintre emelték. A követség 2014 őszén megszűnt, feladatait ismét Bécsből látják el.

A tallinni magyar nagykövetség megnyitására rögtön Észtország függetlenségének visszanyerése után tárgyalások folytak, azonban ennek megvalósulása évekbe tellett, addig a helsinki magyar nagykövetséget akkreditálták Észtországba és a másik két balti államba. Magyarországnak 1994 óta Tallinnban és Tartuban, Észtországnak pedig Budapesten működik tiszteletbeli konzulja. Ebben az évben írták alá Tallinnban a kulturális, tudományos és oktatási együttműködésről szóló kormányközi egyezményt. 1999-ben kezdte meg működését a magyar nagykövetség Tallinnban (Csúcs 1997: 15). A kapcsolatok előtt új perspektívák nyíltak azzal, hogy mindkét ország a NATO, majd az Európai Unió tagjává vált. Első magyar államfőként Göncz Árpád látogatott a balti országba 1996 májusában. Mádl Ferenc köztársasági elnök első hivatalos külföldi útja Észtországba vezetett, 2000-ben. Ő 2004 augusztusában részt vett a tallinni Finnugor Világkongresszuson is. Sólyom László 2006-ban járt észti földön. – Az észtiországi magyar külképviselet feladatait – a követség bezárását követően – a helsinki nagykövetség vette át 2014-től.

3. A magyar nyelv oktatása Észtországban

Mielőtt részletesen felvázolnám az észtiországi magyartanítás korszakait, nagyon röviden áttekintem a magyarországi észtioktatás helyzetét. A budapesti egyetemen 1872-ben alapították meg a finnugor (akkori nevén: ural-altaji) tanszéket. Az észti nyelv kutatására a kezdetektől nagy hangsúlyt fektettek, de az észti nyelv rendszeres oktatása

csak 1938-ban indult el, az első észtl anyanyelvű lektor, Felix Oinas működése révén. Sajnos az észtl lektorátus a háború kitörésével megszűnt, és Oinas – aki ekkor családjával Észtországban töltötte nyári szünidejét – már nem tudott visszatérni Magyarországra (Voigt 1998: 90). A II. világháború utáni politikai körülmények lehetetlenné tették a rokon népekkel való kapcsolattartást, észtl lektor fogadására gondolni sem lehetett, s sokáig nem tanít(hat)ott észtl anyanyelvű tanár a magyar egyetemeken. 1966-tól a későbbi finnugor professzor és jeles műfordító, Bereczki Gábor felesége, Mai Kiisk megbízott óraadóként kezdett dolgozni az ELTÉ-n, ezáltal a finnugor szakos hallgatók számára újra lehetővé vált az észtl nyelv tanulása. A hivatalos út csak 1991-ben nyílt meg, a szombathelyi főiskola és a debreceni egyetem fogadhatta az első észtl lektorokat. Egy évvel később az ELTÉ-n is megkezdhetette munkáját anyanyelvi lektor. Itt 1994 óta főszakként is tanulható az észtl nyelv és irodalom. Ez a bolognai rendszerben az alapképzésben minor szakként, ill. a finnugor mesterszak szakirányaként működik tovább. Ma Magyarország három vezető egyetemén működik észtl lektor: az ELTÉ-n, a Debreceni Egyetemen és a Szegedi Egyetemen. Sokáig népszerű volt az észtl a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskolán is, ahol azonban 2012-ben megszűnt a finnugor nyelvek oktatása. Továbbá meg kell említeni a Miskolci Egyetemet, ahol időszakosan szintén lehetőség nyílt az észtl nyelv tanulására. Többek között Piret Tommet – aki 1994–1997 között az ELTE mellett Miskolcon is anyanyelvi lektori feladatokat látott el –, valamint Nagy Judit – az *Észtl nyelvkönyv* társszerzőjének – jóvoltából.

Észtországban az 1632-ben alapított, európai hírű Tartui Egyetem a hungarológia fellegvára. Az ide vezető út azonban hosszú és viszontagságos volt.

A nagy észtl háborút (1700–1721) követően ugyan megkezdődött a térség újjáépítése, azonban az intézmény csak 1802-ben nyithatta meg újra kapuit. Az oktatás nyelve a német lett, és a professorok többsége is külföldről érkezett, emiatt az észtl nyelv némileg háttérbe szorult. 1851–1874 között például finnugrisztikai kutatás, oktatás egyáltalán nem folyt. A fordulat 1874-ben következett be, amikor észtl lektornak Mihkel Veskét (1843–1890) nevezték ki. Veske kétszer is járt Magyarországon és 1875-ös magyarországi tartózkodása alatt Vikár Bélával kölcsönösen tanították egymást. Munkássága idején a tartui lektorátus komoly finnugor kutatóműhellyé vált. Őt a lektori poszton 1887-től tanítványa, Karl August Hermann követte, aki 1879-ben járt Budapesten, ahol Hunfalvy Pál és Budenz József óráit hallgatta, s többször jelentek meg magyar tárgyú cikkei a *Postimees* nevű országos észtl napilapban (Pomozi 1998: 48–50). Elsőként ő vetette fel az észtl lektorátus helyett egy finnugor tanszék felállítását, erre azonban még közel 30 évig, az önálló Észtország megszületéséig nem nyílt lehetőség.

1918-ban, a függetlenségét először megszerző fiatal Észt Köztársaság egyik fontos feladata lett a nemzeti egyetem megeremtése (Seilenthal 2003: 306). Az első világháború után a Tartui Egyetem gyorsan fejlődött, és rövid időn belül felvette a versenyt a nyugati egyetemek színvonalával. 1919. október 6-án megkezdődött az egyetemen az észtl nyelvű oktatás és három nappal később már a finn- és a magyaroktatás megindításáról is tárgyaltak. Az észtl lektorátust átszervezték és kibővítették. Megalakult a korábban többször is tervbe vett önálló finnugor tanszék, amely két szakcsoporttal

kezdte meg működését. A balti finn csoport vezetője a finn Lauri Kettunen, majd az észt Julius Mägiste lett. A finnugor nyelvészet első tartui professzora Julius Mark volt, neki köszönhető később az első magyar lektor alkalmazása (Pomozsi 1998: 50–51).

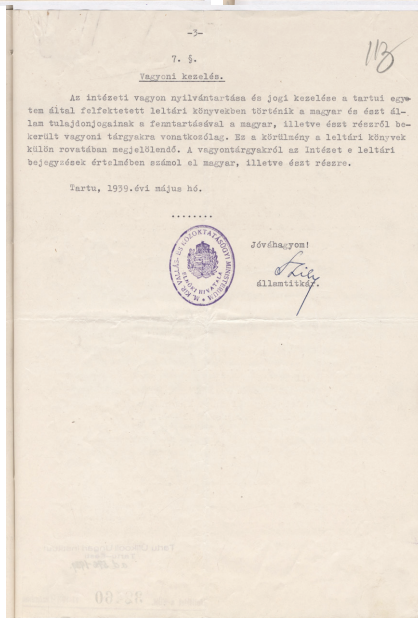
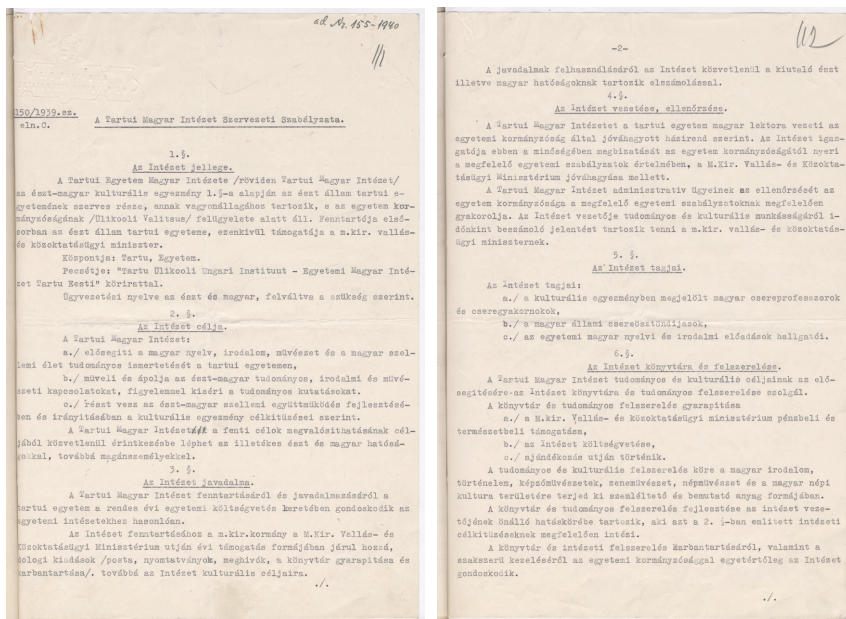
A hungarológia oktatásában és a diszciplína történetében is mérőföldkő az 1916-os év: a porosz állam ekkor létesített magyar tanszéket a berlini egyetemen, s nevezte ki vezetőjének a hungarológia későbbi „spiritus rector”-át, Gragger Róbertet. 1917-ben Gragger megszervezte a Berlini Egyetem Magyar Intézetét és ennek pártfogó szervezetét, a Berlini Magyar Intézet Barátainak Egyesületét. Az Intézet feladatait Gragger a magyarságra, s általában a magyar államra vonatkozó problémák tudományos kutatásában, az oktatásban, az ismeretterjesztésben és az idegen nyelvű publikációk megjelenítésében határozta meg. Ezzel lényegében létrejött az a hungarológiai oktatási rendszer, amely több egyetemen ma is gyakorlat: a szaktárgyakat vendégprofesszor tanítja, a nyelvet pedig a lektor (Nádor 1998: 75).

Gragger intézetének mintájára szervezték meg Tartuban is a Magyar Intézetet. Ennek létrehozására először Jungerth Mihály tett javaslatot. Az egyetem vezetősége egyetértett ugyan a javaslattal, de anyagi okok miatt ekkor még nem került sor a terv megvalósítására (Medijainen 2001: 26). Csekey István több éven keresztül volt a Tartui Egyetem vendégprofesszora.³ Észtországba utazásakor magával vitte Klebelsberg Kunó 1924 augusztusában kelt megbízó- és ajánlólevelét, amelyben egy magyar tudományos intézet felállítását javasolja. Az 1939-ben jóváhagyott szabályzat szerint (lásd 1. melléklet) az intézet vállalásai közé tartozott a magyar nyelvű irodalom, művészet és a magyar szellemi élet tudományos ismertetése, a két ország közötti tudományos, kulturális kapcsolatok ápolása (EAA f 2100, n 4, s 159, 111–113). Ebben az időszakban alapította meg Csekey az Institutum Litterarum Hungarici Universitatis Tartuensis nevű intézményt és könyvtárat is, s Virányi Elemérral együtt elindították a Bibliotheca Hungarico–Estica Instituti Litterarum Hungarici Dorpatensis című tudományos folyóirat-sorozatot (Seilenthal 1997: 186). Csekey azt írja, hogy a Tartui Magyar Tudományos Intézet kapcsolatot tartott a helsinki, pétervári, rigai és kaunasi könyvtárakkal, valamint más országokban működő magyar intézetekkel. Csekey hazautazása után a mindenkori magyar lektor látta el az intézet(ek) feladatait.

---

³ Csekey István érdekes és értékes színfolt a Tartui Egyetem tanárai között. A fiatal észt nyelvű egyetemen hiány volt több tudományterület képviselőiből, ezért ebben az időszakban nagymértékben támaszkodtak a külföldi tanárok munkásságára, s velük együtt megpróbálták megteremteni az adott tudományterületek észt szakincsét és szakmai nyelvét. Csekey nem sokkal Virányi megválasztása után, 1923 szeptemberében, a közigazgatási jog professzoraként érkezett Tartuba, és egészen 1931-ig látott el ott oktatói tevékenységet. (Jogtudományi munkásságáról ld. Ilmar Kalle jogtörténész írását 1994-ből; levelezéséről bővebben: Sepp 1998.)

1. melléklet: A Tartui Magyar Intézet Szervezeti Szabályzata 1939-ből⁴⁴ EAA f 2100, n 4, s 159, 111–113

A tartui magyaroiktatás három korszakra osztható az alapján, hogy létezett-e, s ha igen, milyen formában működött a magyar lektorátus (Seilenthal 1997: 185). A korszakokat nagyban befolyásolták a külső események, elsősorban a II. világháború és a szovjet megszállás. Virányi megválasztásával kezdődött meg az első lektorság időszaka, amely 1923-tól 1941-ig, a szovjet megszállásig tartott. Ebben az időben még két magyar lektor dolgozott Tartuban: Györke József és Fazekas Jenő. A következő, az 1944-től az 1990-es évek elejéig tartó időszakban magyar anyanyelvű lektor meghívása egyáltalán nem volt lehetséges (de a magyarul tanulni kívánó diákok oktatását mégis sikerült megvalósítani). Ezt követi a hivatalos lektorság időszaka, mely 1994-től napjainkig tart.

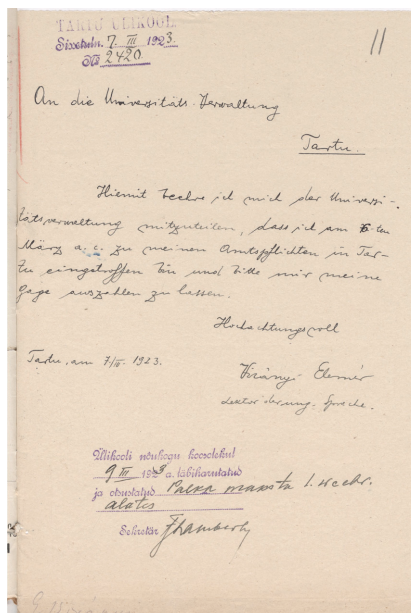
3.1. A kezdetektől 1941-ig

A nem hivatalos lektorság korszaka (részletesebben ld. Vääri 1970; Csekey 1928; Pomozi 1993, 1998; Nurk–Seilenthal 1995; Lengyel Tóth 2003).

A magyar nyelv tanításának hivatalos indítását először 1921. június 17-én az akkori dékán, Julius Mark kezdeményezte. Ants Piibu észt külügyminiszternek írott levelében úgy fogalmaz, hogy a két ország – konkrétan Budapest és Tartu egyetemei – közötti vendégprofesszorok cseréje mindenképp szükséges, mivel így lehetővé válna a professzorok szakterületének megismertetése, emellett az adott országok bemutatása is (Seilenthal 2003: 306). Az egyetemi tanács elfogadta a javaslatot, majd hosszas tárgyalások után, számtalan levélváltást követően kezdett mindinkább körvonalazódni a lektorátus létrehozásának pontos feladata. Egy észt lektor Magyarországra küldése azonban ekkortájt számos problémába ütközött. Habár a javaslatot mindenhol pozitívan fogadták, elsősorban anyagi problémák merültek fel, ahogy azt a Tartui Egyetem lektora is írja az észt külügyminiszternek szánt levelében (Seilenthal 2003: 306). Közben, 1922-ben Mark dékán kapcsolatba lépett a Pázmány Péter Tudományos Egyetemmel, hogy megtalálják a megfelelő jelöltet a magyar lektori állásra. 1922. október 26-án a tartui bölcsészkar egyöntetűen megszavazta – 15 igen szavazattal, ellenvélemény nélkül – **Virányi Elemért** észtországi magyar lektornak.⁵ Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy más jelölt nem volt rajta kívül, azonban a jelölésével mindenki egyetértett Budapesten és Tartuban egyaránt, hiszen a választást körültekintő és alapos vizsgálat előzte meg, és az eredményt mindenki pozitívan fogadta. 1922. október 27-én az észt egyetemi tanács mégis úgy döntött, hogy elhalasztja hozzájárulását, és kikérték Lauri Kettunen és Julius Mark professzorok véleményét a lektorjelölt alkalmasságával kapcsolatban. Kettunen 1922. október 30-án az egyetemi vezetőséggel levélben közölte észrevételeit: „Nyáron Budapesten tartózkodva Virányival személyesen is találkoztam... Közelebbi információkat kértem a tanáraitól (Szinyei József és Gombocz Zoltán professzoroktól) az ő képességeiről. A vélemény mindenképpen kielégítő” (EAA, f 2100, n 2, s 1369, 6) [Tóth Anikó Nikolett fordítása]. Egy akadály, sajnos, még így is adódott, ugyanis Virányinak

⁵ Virányi Elemér 1897. október 30-án, Aradon született, római katolikus családban. 1918-tól egyetemi tanulmányokat folytatott a Pázmány Péter Tudományos Egyetem magyar–francia szakán, ahol a finn és az észt nyelvvel is megismerkedett. 1921-ben a Magyar–Finn–Észt Ifjúsági Egyesület elnöke lett, majd egy évvel később Finn- és Észtországban járt tanulmányúton. Záróvizsgái előtt álló magyar–francia szakosként választották meg magyar lektornak, diplomamunkáját 1923 nyarán védte meg (Mesipuu 1997: 126).

még hiányzott az egyetemi diplomája. Julius Mark 1922. november 1-jei, a kari tanácsnak címzett levelében ezt a következőképpen orvosolta: „Virányi Elemér úrnak, amint az az önéletrajzában is látható, vizsgái révén saját országában joga van középiskolában tanítani és ezt valójában csinálta is. Az egyetemi lektori feladat a tényleges nyelvoktatás. Feladatköre nem terjed a középiskolai nyelvtanár feladatkörénél messzebbre; következtetésképpen Virányi úr az egyetemünk magyar lektori helyére változás nélkül elfogadható. Jelzem továbbá, hogy Szinnyei J. professzor (a finnugor nyelvudomány professzora a Budapesti Egyetemen), akivel a magyar lektor ügyében korábban leveleztem, Virányi E. urat teljesen megfelelőnek és alkalmasnak tartja magyar nyelvi lektornak egyetemünkre” (EAA f 2100, n 2, s 1369, 7) [Tóth Anikó Nikolett fordítása]. Végül, 1922. november 3-án az egyetem vezetősége elfogadta Virányi Elemért a tartui egyetem magyar lektorának. Virányi azonban nem érkezhetett meg azonnal, még hátramaradt vizsgái, illetve anyagi okok miatt. Tönu Seilenthal felhívja a figyelmet arra, hogy bár Pomozi szerint Virányi február végén szállt le a tartui vonatról – utalva a *Postimees* c. folyóirat 1923. március 14-ei cikkére (Árpás 1998: 14; Csekey 1928: 51; Pomozi 1998: 52, 69; illetve Mesipuu 1997: 126), a levéltári adatok azonban 1923. március 6-át valószínűsítik. Ezt Virányinak az egyetemi tanácshoz kézzel írott közleménye (lásd 2. melléklet) is megerősítette, ezt ugyanis március 7-én jegyezte, hatodikai dátummal (EAA f 2100, n 2, s 1369, 11; Seilenthal 2003: 306–307). Az első magyar anyanyelvű lektor a tanítást hivatalosan egy év múlva, 1924. március 6-án kezdte meg a Tartui Egyetemen (Mesipuu 1997: 126).

2. melléklet: Virányi Elemér levele az egyetemi tanácsnak, 1923. március 7.⁶

⁶ EAA f 2100, n 2, s 1369, 11

A magyar lektorok munkájának tartalmával kapcsolatban ugyan vannak adatok a Tartui Egyetemen, de teljes bizonyossággal nem tudhatjuk, hogy minden meghirdetett kurzust meg is tartottak-e vagy csupán a formai dokumentációban léteznek. Ami bizonyos, hogy Virányinál olvasható a magyar nyelv kezdőknek és haladóknak kurzus, valamint a magyar irodalomtörténet. A nyelvtani előadásokon nyelvünk alapvető grammatikai problémáival foglalkoztak, a szemináriumokon magyar nyelvű szövegeket fordítottak és elemeztek. Első időszakában Virányi az 1772–1831 közötti magyar irodalomtörténettel is foglalkozott. Ezt követte Madách Imre *Az ember tragédiája* című művének olvasása, fordítása, nyelvtani elemzése, majd előadások a XIX. századi magyar irodalomból, XIX. századi magyar regények, újabb magyar regényirodalom, 1800–1900 közötti magyar líra és 1882–1918 közötti magyar irodalom (Seilenthal 2003: 307–308).

Virányi emellett részt vett az észt tudományos és kulturális életben is. Cikkeiben, melyek főként az észt *Postimees*-ben és a magyar *Turán*-ban jelentek meg, folyamatosan tájékoztatott különböző eseményekről. Tudományos munkái között található nyelvészeti témájú írások, de foglalkozott az észt és a magyar irodalommal is. Több észt íróval is levelezésben állt, köztük Karl Eduard Söötellel (1862–1950), aki költő, műfordító és a *Postimees* felelős szerkesztője volt, valamint a prózaíró, kritikus, irodalomkutató, fordító Friedebert Tuglasszal is (1886–1971). Utóbbinak Virányi számos novelláját fordította magyarra. Söötellel folytatott levelezéséből kiderül, hogy Virányit 1930-ban felkérték, hogy a Magyar Pedagógiai Lexikon számára írjon cikket az észt és finn oktatás történetéről (Mesipuu 1997: 129).

Az első magyar lektor virágzó észt munkássága hirtelen szakadt meg. 1928. július 1-jén az egyetemi vezetőség saját kérésére felmentette Virányit a magyar lektori hivatalából. A mai napig megmagyarázatlan, miért döntött Virányi 1928. március 28-án a távozás mellett. Magyarországon sem az egyetemen, sem valamilyen kutatóintézetben nem ajánlottak számára állást. Valószínűleg a megélhetés miatt volt kénytelen egy kecskeméti női kereskedelmi iskolában helyettes tanári állást vállalni, ahol 1928 őszétől németet és franciát tanított (Árpás 1998: 15; Seilenthal 2003: 308). Egy évvel később Szegeden kapott állást, ahol a Horthy Kollégium felügyelő tanára lett, s az egyetemen ideiglenes óraadóként finn és észt nyelvet oktatott (Mesipuu 1997: 127). 1936-ban Budapestre költözött, ahol az Állami Werbőczy István Reálgymnáziumban alkalmazták (ez az egyetem gyakorló gimnáziuma volt), ahol franciát és olaszt, valamint magyar nyelvet és irodalmat oktatott. Tanítványai közé tartozott a későbbi akadémikus, irodalomtudós Klaniczay Tibor, valamint az 1990–2000 közötti magyar köztársasági elnök, Göncz Árpád (Seilenthal 2003: 309).

Virányi Elemér halálának pontos idejét nem tudjuk, valószínűleg 1944-ben hunyt el Budapest bombázásakor, mikor az óvóhely összedőlt (Árpás 1998: 17). Ekkor csak 47 éves volt. – Árpás Károly 1998-ban megjelent cikkét azzal kezdi, hogy a tudománytörténet Virányi nevét sehol nem említi, „csak a neve fordult túl sokszor elő a bibliográfiákban”, illetve hozzáteszi, hogy a Domokos Péter szerkesztette *Finnugor életrajzi lexikonban* található cikkben az adatok pontatlanok (Árpás 1998: 13). Az azóta megjelent írásoknak köszönhetően egyre inkább körvonalazódik Virányi Elemér személyisége,

noha még mindig vannak megválaszolatlan kérdések Tartu elhagyásával kapcsolatban. Seilenthal (2003: 308) megemlíti, hogy érdekes időbeli egybeesés figyelhető meg Virányi hirtelen távozása és az észt–magyar kapcsolatok 1928-tól kezdődő, érezhető elhidegülése között – a magyar követséget is akkor vitték át Tallinnból Helsinkibe –, azonban ezekre a kérdésekre ma már lehetetlen választ találni.

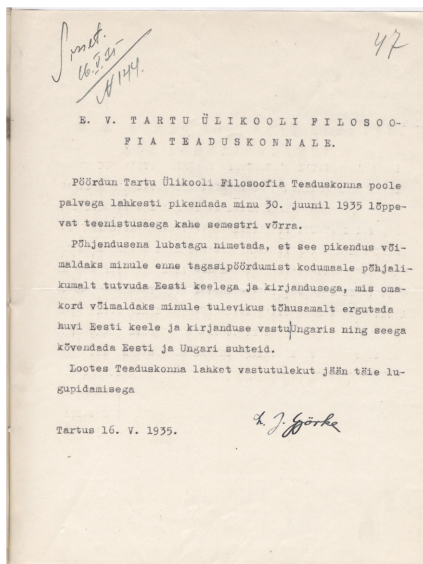
Virányi távozása után a magyar lektori hely betöltetlen maradt, s legalább egy szemeszteren (de lehet, hogy egy egész tanéven) át egyáltalán nem tartottak magyarórát. A lektori hely betöltését 1928. november 15-ével kezdődően hirdették meg. Az oktatási minisztérium javaslatot tett a magyar lektorátus összekapcsolására más lektorátussal (a gyakorlatban ez a magyar és svéd lektori helyek összevonását jelentette volna). Julius Mark professzor ellenezte a javaslatot, és levélben tudatta az illetékesekkel, hogy a magyar lektorátus az egyetem fennállása óta létezik, és nincs értelme semmivel sem összevonni. A kari tanács végül nem számolta fel a magyar lektorátust, anyanyelvű lektor azonban még mindig nem akadt, így 1929-től ideiglenesen a svéd lektor, Nils-Hernab Lindberg látta el a tanítási feladatokat. Az órákon magyar nyelvtannal, szövegértéssel és magyar irodalommal foglalkoztak (Seilenthal 2003: 309–310). Arra vonatkozólag nincsenek adatok, hogy a svéd lektor mennyire tudott magyarul, azt azonban tudjuk, hogy korábban Budapesten is dolgozott svéd lektorként, s azt is, hogy az első felesége magyar volt, de ő már nem ment vele Tartuba. Lindberget 1930. május 21-én felmentették a magyar lektori feladatok végzése alól, és ettől kezdve kizárólag a saját területén dolgozott.

1931 elején végül **Györke Józsefet** nevezték ki magyar lektornak, aki az első hivatalos magyar ösztöndíjas is volt a Klebelsberg Kunó által kötött hallgatócsere-megállapodás keretében. A Magyar Kulturális és Oktatásügyi Minisztérium államtitkára 1930. december 2-án kelt levelében ajánlja Johan Köpp, a Tartui Egyetem tanárának a figyelmébe Georgovits József⁷ lektorra való kinevezését. Leveléből kiderül, hogy Péccsett, cum laude fokozattal szerezte meg a doktori címet a *Vogul jelzős szerkezetek* című dolgozatával (EAA f 2100, n 2, s 167, 9–10). Az ösztöndíjasként érkező Georgovits Tartuba érkezése előtt változtatta a nevét Györkére, és 1931. január 10-én kelt levelében kéri az egyetemi tanácsot, hogy ezentúl ezt az alakot használják (EAA f 2100, n 2, s 167, 13).

Oinas elmondása szerint Györke zárkózott ember volt, aki szokása szerint a tanszéki könyvtárban dolgozott (Pomozsi 1998: 58). Lektori ideje alatt főleg nyelvórákat tartott, kezdetben saját kérésére német nyelven, amit az egyetemi tanács is jóváhagyott (EAA f 2100, n 2, s 167, 16). Munkásságának fontos részét alkotják a leíró nyelvtanórák és a társalgási szemináriumok; a magyar irodalom területéről Vörösmarty líráját ismertette meg a hallgatókkal. A kezdőknek tartott magyar nyelvű előadásai lefedték az alapvető magyar nyelvtant, emellett könnyebb szövegek fordítása volt a penzum. A haladóknak szóló előadásokon tárgyalta az alaktant, mondattant stb., irodalmi kérdések megvitatását, versszövegek elemzését (Seilenthal 2003: 310–311). 1932-ben a haladó kurzuson Ady Endre *Vér és arany* kötetével foglalkoztak (EAA f 2100, n 2, s 167, 25). Györkénéltől sajátította el az alapokat Felix Oinas és Paula Palmeos is.

⁷ Az iratokban *Georgowits* és *Georgovits* írásmóddal is találkozunk, azonban aláírásnál az utóbbi alakot használta, ezáltal a továbbiakban ezt veszem alapul.

Kiküldetése először 1933-ban ért véget, de a következőkben összesen háromszor kérte munkaviszonyának a meghosszabbítását: 1933. december 13-án egy szemeszterre (1934. január 1-jétől június 30-ig); majd 1934. április 5-én két szemeszterre (1935. június 30-ig) és 1935. május 16-án még két szemeszterre (1936. június 30-ig). Ezt a következőképpen magyarázta: „Indokként engedjék meg megjegyezni, hogy a hosszabítás lehetségessé tenné számomra a hazatérésem előtt alaposabban megismerni az észti nyelvet és irodalmat, ami egyben lehetővé tenné, hogy a jövőben hatékonyabban ösztönözsem az észti nyelv és irodalom iránt érdeklődőket Magyarországon, ezzel is erősítve az észti–magyar kapcsolatokat” (EAA f 2100, n 2, s 167, 47) (lásd 3. melléklet 3.).

3. melléklet: Györke József levele az egyetemi tanácsnak, 1935. május 16.⁸

Györke lektori munkája végül 1936-ban ért véget. Szabadon maradt lektori helyére a Magyar Kulturális és Oktatásügyi Minisztérium államtitkára, Szily Kálmán 1936. augusztus 31-én kelt levelében **Fazekas Jenő** megválasztását kérte. A levélből kiderül, hogy Fazekas két évvel korábban járt már Észtországban, az észti nyelvet jól beszéli, ezáltal az előadásait észti nyelven is megtarthatja (EAA f 2100, n 2, s 123, 1–2). A döntés 1936. november 4-én született meg, s két nappal később vált hivatalossá. A kari tanács 10:2 szavazati aránnyal elfogadta, hogy Fazekas Jenő 1937. január 1-jével kezdődően három évig betöltse a magyar lektori helyet (EAA f 2100, n 2, s 123, 10–12). Az új lektor január 31-e előtt azonban nem tudott Debrecenből elindulni, emiatt levélben kérte a rektor megértését és türelmét (EAA f 2100, n 2, s 123, 20).

⁸ EAA f 2100, n 2, s 167, 47

Fazekas Jenő a debreceni egyetemi könyvtár alkalmazottja volt, korábban a debreceni egyetemen tanult, magyar nyelv és irodalom – finnugor szakon végzett. Lektor-sága idején a magyartanítás és a Tartui Magyar Tudományos Intézet vezetése mellett az észti nyelvújítással is foglalkozott (Sepp 1998: 75). Már az első félévtől olyan órákat tartott, mint a magyar nyelv kezdőknek (népdalok, mesék és könnyebb irodalmi szövegek fordításával), beszédgyakorlatok magyarul, hanglemezek használatával, továbbá a magyar irodalom problémáiról szóló előadás (EAA f 2100, n 2, s 123, 21). A haladó csoportban bemutatta a magyar nyelvtan főbb problémáit, történeti alaktant adott elő, illetve beszédgyakorlat órán szövegeket vizsgált. Magyar irodalomból a XIX. századot tárgyalták, válogatott darabokat a korábbi irodalomból, Petőfi verseket (leíró és diakrón nyelvi elemzéssel), de szerepelt „repertoárjában” a XVII–XIX. századi magyar irodalom nagyvonalakban (nemzeti ébredés korszaka, magyar előromantika és roman-tika) is (EAA f 2100, n 2, s 123, 38, 45–46; Seilenthal 2003: 311).

Az akkori politikai és háborús helyzet azonban kezdte egyre inkább megnehezí-teni az oktatást. Fazekas tartui tartózkodásának harmadik évében csak késve, október 9-én tudta megkezdeni a tanítást az egyetemen, mivel a Magyarországon töltött nyári szünidejét követően nehézségekbe ütközött a visszautazás során, ahogy fogalmazott: elsősorban „a német–lengyel háború” kitörése miatt (EAA f 2100, n 2, s 123, 38). Faze-kas első lektori időszaka 1939-ben ért véget, de még abban az évben, február 29-én megválasztották újabb három évre, 1940. január 1-jével kezdődően. A kari tanács 13:0 arányban fogadta el a hosszabbítást (EAA f 2100, n 2, s 123, 40–42). A hároméves pe-riódus megvalósulását azonban megakadályozta a háború, ami már 1940 júniusában megkezdődött. Fazekas Jenő végül 1941. február 14-én, a szovjet megszállás elől távo-zott Tartuból. A magyarországi hivatalos erők segítségével Helsinkibe menekült, ahol 1942 és 1944 között magyar lektorként dolgozott, majd 1945-től kutatóként folytatta munkásságát a svédországi Uppsalában (Pomozi 1998: 61).

Fazekas távozásával lezárult a magyaroktatás első szakasza a Tartui Egyetemen. A II. világháború idején a Tartui Egyetem gyakorlatilag nem működött. Az észti, finn és finnugor nyelvészeti tanszék kereteiben 1944 tavaszától kezdődött meg újra az okta-tás, azonban ezután még ötven évig nem volt anyanyelvű magyar lektora az észti egye-temnek.

3.2. Az 1944-től 1993-ig tartó időszak

A második megszállás idején, 1944 őszétől kezdte meg működését a Tartui Állami Egye-tem észti és finnugor nyelvi tanszéke, melynek az első értekezletét 1944. november 5-én tartották a híres professzor, Paul Ariste lakásán. Természetesen nem volt lehetsé-ges, hogy anyanyelvi lektort hívjanak, a magyaroktatásnak mégis folytatódnia kellett. Ezért lépett kapcsolatba néhány héttel később a háromtagú tanszéki kollektíva Paula Palmeossal (1911–1990), aki az 1936–37-es tanévben Budapesten tanult. Az ő feladata az lett, hogy a finn és karjalai mellett a magyar kurzusokat is megtartsa (Seilenthal 1997: 187; 2003: 313–314).

A magyar nyelv tanítása mindig is kötelező tananyag volt a finnugor szakágon belül. A tanterv szerint volt kezdő és haladó kurzus, mindkettő heti egy órában, valamint szaktárgyként magyar történelem. A hivatalos tantervezet azonban nem tükrözte a valós képet. A kötelező szaktárgyaknak és szemináriumoknak körülbelül a fele valójában magyar nyelvről és beszédgyakorlat volt. A finnugor szakot a háború után több mint 300 diák végezte el. Belőlük nőtt ki a mai magyar irodalmat fordító közösség, és nekik köszönhető, hogy a magyar irodalom a 9. „legfordítottabb” nyelv Észtországban (Seilenthal 1997: 186–187, 2003: 314).

Palmeos 1989 októberében ment nyugdíjba docensként, összesen 89 szemeszteren át terelgette az észt fiatalokat a magyar nyelv és kultúra felé. Az ő diákjaként kezdett magyarul tanítani Tõnu Seilenthal (1982-tõl), aki a tartui Finnugor Intézet vezetője (bővebben lásd Maticsák 2007: 206–207), Ene Asu-Õunas (1989–1996 között) észt művész, műfordító és Anu Nurk (1989-tõl), aki jelenleg is magyar nyelvtanár a Tartui Egyetemen.

A két nép közötti intenzív kapcsolattartás és a kiutazás még ekkor is elképzelhetetlen volt. A szovjet időkben Tartu zárt város volt, oda sem magyarok, sem finnek nem mehettek még látogatóba sem, nemhogy tanulni. Észtországból nagyon sokáig lehetetlen volt Magyarországra eljutni, éppen ezért az oktatásban nagy szerepe volt a korábban már említett kárpátaljai magyaroknak. A fordulatot 1970. jelentette, amikor a Debreceni Nyári Egyetem kurzusaira végre eljuthattak a magyarul tanuló észt diákok.

3.3. A hungarológia fõszak megalapításától napjainkig

Az 1980-as évek végének és az 1990-es évek elejének politikai változásai mind Észtországban, mind Magyarországon lehetővé tették, hogy magyarok is utazhassanak az addig zárt Tartuba. 1990 őszi félévében a szombathelyi finnugor tanszék vezetője, Pusztay János, majd 1991 tavaszán a debreceni finnugor tanszék vezetője, Keresztes László járt Tartuban. Az 1991–92-es tanévben Tartuban tanult és tanított az akkori debreceni egyetemista Nagy Judit, a későbbiekben a Miskolci Egyetem oktatója és a magyaroknak szóló észt nyelvkönyv egyik szerzője (Kippasto–Nagy 1995).

A Tartui Egyetemen hosszú szünet után 1991-ben merült fel újra a magyar lektor fogadásának igénye. Ez 1993 őszén valósult meg: szeptember 1-jén érkezett Tartuba a háború utáni első magyar anyanyelvű lektor, Pomozi Péter, az ELTE Központi Magyar Nyelvi Lektorátusának (ma Magyar mint Idegen Nyelvi Tanszék) oktatója. A lektorok küldésében nagy szolgálatot tett a Helsinkiben működő Magyar Kulturális és Tudományos Központ vezetője, Nyirkos István, aki a magyarországi hivatalos körök és a Tartui Egyetem közötti közvetítői szerepkört látta el. Pomozi munkába lépését követően hamarosan megszületett a magyar nyelv és irodalom szak létrehozásának a váza. Tervben volt továbbá egy másik magyar lektor hívása, de ez – elsősorban anyagi okok miatt – nem valósult meg.

Pomozi Péter már 1993-ban kidolgozta a szükséges tanterveket, és 1994. szeptember 1-jén fõszakként létrejött a hungarológia. Ennek keretében hivatalosan is megemelkedett a magyaroktatás óraszám (intenzív kurzusként heti nyolc órában), háromszintű

lett a képzés (alapfokon 15, középfokon 18, felsőfokon 21 kredit), s az országismeret mellett más kulturális témájú előadások is bekerültek a tanrendbe (Lengyel Tóth 2003: 80–81). Ugyanez a tanterv van érvényben ma is, kisebb változtatásokkal (1998 óta a kreditek eloszlása: 16–17–26).

Pomozi Péterrel megkezdődött az anyanyelvű magyar lektorok új korszaka. Az újonnan létrehozott poszton 1998-ban Tóth Szilárd követte, majd 2001-ben a Tartui Egyetem első női lektora, Tóth Krisztina, a XX. századi irodalom kutatója, 2005-ig. Az elektronikus tananyag elkészítése és az internetes oktatás kiépítése, valamint a tartui fordítóműhely létrehozása Tóth Viktória nevéhez fűződik, aki 2005 és 2009 között töltötte be a magyar lektori helyet. Ő 2008-ban a „diákok által megválasztott év tanára” címet nyerte el, megérdemelten. Tóth Viktóriát Tóth Tünde követte. 2011 szeptemberében kezdte meg működését a jelenlegi – hosszú idő után az első nem Tóth vezetéknevű – lektor, Janurik Boglárka.

A magyar nyelv iránti érdeklődés kiemelkedő Észtországban, s nemcsak egyetemi keretek között lehet nyelvünket tanulni, kultúránkat megismerni. A magyar kultúra terjesztése, az összetartozás erősítése elsősorban az alábbi szervezeteknek köszönhető.

Észtországban 1988 októberében alapították meg a *Munkácsy Mihály Észtországi Magyar Kulturális Egyesületet*, amely kezdetben közel ötven magyar származású családot foglalt magába (azaz szinte az összes észtországi magyart). Tevékenysége a magyar kultúra és nyelv hagyományainak ápolására irányul. Feladatuknak elsősorban a magyar nemzeti identitás megtartásának segítését és a Magyarországgal való kapcsolattartást tekintik. Az egyesületnek Tallinnban, illetve Tartuban van központja. Kezdetben főleg Tartuban működött aktívan a szervezet, és többek között vasárnapi iskolát is működtetett. Később a központ átkerült a fővárosba (Strömpl 1997: 201–204).

1992 szeptembere óta működik Tallinnban a magyar nyelvi és irodalmi iroda, amely 2001-ben önálló intézeti rangra emelkedett. A *Tallinni Magyar Intézet* évente több alkalommal rendez kulturális és irodalmi programokat, amelynek keretében sok magyar író, költő, művész megfordul Tallinnban. Az észt múzeumokkal, galériákkal együttműködve évi száz rendezvényt s további húsz filmvetítést jegyez az intézet. Támogatják a könyvkiadásokat, tudományos szemináriumokat, konferenciákat tartanak.

A Magyar Kulturális Egyesület, az *Ungari Kultuuriselts* 2004-ben jött létre, elsősorban az észtországi magyarok kezdeményezésére. A társaság célja az Észtország és Magyarország közötti kulturális kapcsolatok támogatása, előremozdítása. A Munkácsy Egyesülettel ellentétben itt nem a külföldi magyarok összefogása és egymás közötti kapcsolattartása a cél, hanem a magyar kultúra közvetítése és bemutatása az észteknek. Ezt elsősorban kiállítások, koncertek, film- és színházi estek rendezésével és támogatásával érik el. Nonprofit egyesület lévén pályázati pénzekből és támogatásokból működik, valamint a tagok és résztvevők önkéntes munkája révén viszik véghez a programokat.

4. Összefoglalás

A nyelvtanulás motivációi folyamatosan változnak, ahogy a tananyagok tartalmi részei is. A 20. század első felében az irodalmi szövegek elemzése, megismerése volt a cél, később az oktatás során egyre inkább előtérbe került a nép, a kultúra megismerésének az igénye. A nyelvoktatás azonban végig meghatározó szerepet játszott, amit legjobban az bizonyít, hogy generációk tanultak meg kitűnően magyarul és kiemelkedő személyiségek váltak neves hungarológussá Észtországban – még szótárak, tankönyvek és anyanyelvi lektorok nélkül is.

A magyarnyelv-tanulók motivációja is korszakonként változik (Maticsák 1999: 145–152; 2002: 81–88, 91; Keresztes 2002: 7–8). A hungarológia, finnugor és finn szakos egyetemisták mellett vannak olyan fiatal felnőttek, akik családi okokból vagy munkavállalás miatt kezdenek el magyarul tanulni. Jelentős változást hozott az EU-csatlakozás is, egyre nagyobb szükség van tolmácsokra, szakfordítókra.

Összességében elmondható, hogy az észtszágai magyaroktatás – ezen elsősorban a Tartui Egyetem hungarológiai képzését kell érteni – kivételes lehetőséget nyújt a magyarul tanulni vágyók számára, és gazdag, sokszínű történelmével különleges helyet foglal el a hungarológia területén.

Irodalom

- Árpás Károly 1998. Virányi Elemér föltámasztása. In: Pomozi Péter (szerk.): *Tartu Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari*. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu, 13–25.
- Arumäe, Heino 1994. Észtország és Magyarország kapcsolatainak megteremtése az 1920-as évek elején. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.): *Észtország a fordulat után*. Folia Estonica II. Szombathely, 71–77.
- Bereczki András 2004a. A két világháború közötti magyar–észt kapcsolatok történetéről. *Jogtörténeti Szemle* 2004/1: 58–61.
- Bereczki András 2004b. Válogatott irodalomjegyzék a magyar–észt kapcsolatok történetéhez. *Jogtörténeti Szemle* 2004/1: 62–67.
- Bereczki András – Bereczki Urmas 1992. A nemzetiségi kérdéstől az önrendelkezésig. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.): *Észtország a fordulat előtt*. Folia Estonica I. Szombathely, 101–113.
- Csekey István 1928. *Északi írások*. Budapest.
- Csúcs Sándor 1997. A magyar–észt kulturális kapcsolatok legújabb szakasza. In: Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (szerk.): *Észt hungarológia 75*. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Tartu, 15–16.
- EAA f 2100, n 2, s 123. Fazekas Jenő mappája.
- EAA f 2100, n 2, s 1369. Virányi Elemér mappája.
- EAA f 2100, n 2, s 167. Györke József mappája.
- EAA f 2100, n 2, s 86. Csekey István mappája.

EAA f 2100, n 4, s 159. Magyar Intézet mappája.

Egey Emese 2010. A két világháború közötti magyar–ész–finn kapcsolatok történetéből. Társasági, diplomáciai, katonai együttműködés. *Specimina Fennica XV*. Szombathely.

Egey Emese – Szij Enikő (szerk.) 2002. A Turán című folyóirat 1913, 1917–1918, 1921–1944 finnugor mutatója. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

Fülei-Szántó Endre 1994. Ész–magyar művelődés a két világháború között. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.): *Észtország a fordulat után*. Folia Estonica II. Szombathely, 88–97.

Gustavson, Heino 1994: Magyar gyógyszerészdinasztia Tallinnban. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.), *Észtország a fordulat után*. Folia Estonica II. Szombathely, 61–64.

Jávorszky Béla (szerk.) 2001a. *Magyar–ész diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001*. Magyar Nagykövetség, Tallinn.

Jávorszky Béla 2001b. Megújuló diplomáciai kapcsolataink. Ungari–Eesti uuenavad diplomaatilised suhted. In: Jávorszky Béla 2001a: 38–46.

Kalle, Ilmar 1994. Istvan Csekey Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna õppejõuna (1923–1931). Diplomamunka.

Keresztes László 2002. Bevezető gondolatok. In: Keresztes László – Maticsák Sándor (szerk.): *A magyar nyelv idegenben*. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10). Debrecen–Jyväskylä. 7–8.

Kimmel, Leila 1987. Eesti–Ungari kirjandussuhted aastail 1945–1985. Ész–magyar irodalmi kapcsolatok 1945–1985. Diplomamunka.

Kippasto, Anu – Nagy Judit 1995. *Ész nyelvkönyv*. Bíbor Kiadó, Miskolc.

Kreinin, Lea 2004. Eesti keele õpetamisest Ungaris Budapesti Ülikoolis. In Emakeel ja teised keeled IV. Tartu Ülikooli Eesti Keele (Võörkeelena) Õppetooli Toimetised 3. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu, 96–105.

Lengyel Tóth Krisztina 2003. A magyar oktatása a Tartui Egyetemen. In: *Hungarológia a XXI. században*. Balassi Évkönyv. Balassi Bálint Intézet, Budapest, 72–87.

Loodus, Rein 1994. Két rokon nép művészeti kapcsolatai. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.): *Észtország a fordulat után*. Folia Estonica II. Szombathely, 97–101.

Martonyi János 2001. Előszó. Eessõna. In: Jávorszky Béla (szerk.): *Magyar–ész diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001*. Magyar Nagykövetség, Tallinn, 3–4.

Maticsák Sándor 1999. Magyar nyelvoktatás a kilencvenes évek végén. In: *Hungarológia* 1/1–2. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 145–160.

Maticsák Sándor 2000. A tartui egyetem új hungarológiai sorozata. *Hungarológia* 2/1–2. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 335–341.

Maticsák Sándor 2002. A magyar mint idegen nyelv oktatásának új feladatai. In: Keresztes László – Maticsák Sándor (szerk.): *A magyar nyelv idegenben*. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10). Debrecen–Jyväskylä, 81–91.

Maticsák Sándor 2007. Tõnu Seilenthal 60 éves. *Folia Uralica Debreceniensis* 14: 206–208.

- Medijainen, Eero 2001. Magyarország és Észtország 1918–1940 között. Ungari ja Eesti 1918–1940. In: Jávorszky Béla (szerk.): *Magyar–észt diplomáciai kapcsolatok 1921–2001. Eesti–Ungari diplomaatilised suhted 1921–2001*. Magyar Nagykövetség, Tallinn, 8–37.
- Mesipuu, Kairi 1997. Virányi Elemér – az első magyar lektor. In: Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (szerk.): *Észt hungarológia* 75. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Tartu, 126–133.
- Nádor Orsolya 1998. A magyar mint idegen nyelv/hungarológia oktatásának történeti kérdései. In: Giay Béla – Nádor Orsolya (szerk.): *Magyar mint idegen nyelv / Hungarológia*. Tankönyv és szöveggyűjtemény. Budapest, 39–99.
- Nurk, Anu 1995. Az észt–magyar kisszótár megjelenése alkalmából. In: Keresztes, László – Leskinen, Juha – Maticsák, Sándor (eds.): *Finnisch–ugrische Kontrastive Untersuchungen*. Hungarologische Beiträge 3. Jyväskylä, 141–143.
- Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu 1995. Hungarológia Észtországban – egy elfelejtett korszak a tartui magyartanításban. In: Lahdelma, Tuomo – Maticsák Sándor (szerk.): *Hungarológia Magyarországon kívül*. Hungarologische Beiträge 4. Jyväskylä, 73–80.
- Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu 1998. Egy elfelejtett korszak a tartui magyartanításban. In: Pomozi Péter (szerk.): *Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari*. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu, 39–46.
- Pomozi Péter 1993. Morzsák a tartui magyar hungarológia történetéből. In: Hegedűs Rita – Körösi Zoltánné – Tarnói László (szerk.): *Hungarológia* 4. A Hamburgi Hungarológiai Központ Tudományos Tanácsának budapesti konferenciája (1993. május 26–27). Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 271–287.
- Pomozi Péter 1995. A hungarológia főszak megalapítása a Tartui Egyetemen. In: Abody Rita – Hegedűs Rita – Körösi Zoltánné – Tarnói László (szerk.): *Hungarológia* 7. Tudományos, oktatásmódszertani és tájékoztató füzetek. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 255–263.
- Pomozi Péter 1996. *Tartu Ülikool ungari lektoraat ja hungaroloogia eriharu*. Tartu.
- Pomozi Péter 1998. Tartu és Magyarország: négyszáztizenöt év a felsőoktatás történetéből. In: Pomozi Péter (szerk.): *Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari*. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu, 47–73.
- Seilenthal, Tõnu 1997. 75 év tanulságai. In: Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (szerk.): *Észt hungarológia* 75. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Tartu, 185–198.
- Seilenthal, Tõnu 2003. Ungari keele õpetamine Tartu Ülikoolis. 200 aastat eesti keele ülikooliõpet. 1803 Eesti ja soome keele lektoraat Tartu Ülikoolis. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 25. Juubelikogumik. Tartu, 306–318.
- Sepp, Thea 1994. A magyar–észt kulturális kapcsolatok múltja és jelene. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.): *Észtország a fordulat után*. Folia Estonica II. Szombathely, 101–110.
- Sepp, Thea 1998. Csekey István és a tartui magyar lektorok levelezése. In: Pomozi Péter (szerk.): *Tartu és Magyarország. Tartu ja Ungari*. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru

- Täht, Tartu, 73–86.
- Sinimets, Ivar 2003. Magyartanítás Észtországban: kinek, minek és hogyan? In: *Hungarológia a XXI. században*. A Balassi Bálint Intézet évkönyve. Budapest, 173–176.
- Strömpl Judit 1997. Az észtsországi magyarság. In: Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (szerk.): *Észt hungarológia* 75. Bibliotheca Studiorum Hungaricorum In Estonia. Tartu, 200–208.
- Tóth Anikó Nikolett 2013. Észt–magyar nyelvoktatási és lexikográfiai kapcsolatok. In: *THL2, A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata*. 2013/1–2: 124–135.
- Tóth Anikó Nikolett 2014: Észt–magyar, magyar–észt szótárak. In: Maticsák Sándor – Tóth Anikó Nikolett – Petteri Laihonen (szerk.): *Rokon nyelvek szótárjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2014. 181–192.
- Tóth Rózsa 1994. A magyar–észt kulturális kapcsolatok rövid áttekintése. In: Bereczki Gáborné Mai Kiisk (szerk.): *Észtország a fordulat után*. Folia Estonica II. Szombathely, 110–116.
- Vääri, Reet 1970. Soome ja ungari keele lektoraat Tartu ülikoolis 1918–1940. aastal. Tõid eesti filoloogia alalt III. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, Tartu, 259, 302–311.
- Voigt Vilmos 1998. Felix Oinas és Magyarország. In: Pomozi Péter (szerk.): *Tartu és Magyarország*. Tartu ja Ungari. Tartui Magyar Füzetek 3. AS Võru Täht, Tartu, 87–100.